

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár két évtizede a Könyvtári Intézetben

HEGYKÖZI Ilona – FAZOKAS Eszter

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár utóbbi húsz évét idézzük fel dióhéjban ebben a cikkben, amely a Könyvtári Intézet (rövidített nevén a KI) fennállásának húsz éves évfordulójára készült. A Könyvtártudományi Szakkönyvtár (KSZK) ennél a húsz évnél jóval hosszabb múltra tekinthet vissza, amelyről a KI alapításának környékén, a 2000-es évek elején a *Könyvtárosok kézikönyvében* megemlékezünk. Az összefoglalóban szereplő leírás javarészt ma is aktuális.

„Magyarországon a könyvtár- és tájékoztatástudományi szakirodalom országos hatókörű gyűjteménye a Könyvtári Intézet Könyvtártudományi szakkönyvtára, amely az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer tagkönyvtáraként dokumentumokat és információkat szolgáltat az egész magyar könyvtáros társadalom és – esetenként – a magyar könyvtáriügy iránt érdeklődő külföldi kollégák számára. Szakterületén az egyik legnagyobb gyűjtemény, állománya meghaladja a 100 ezer egységet. 1949-ben alapították az Országos Könyvtári Központ keretében. Gyűjtőköre kiterjed a könyvtár- és tájékoztatástudomány mellett a könyvtár- és tájékoztatásügy, valamint a könyvtári-tájékoztatási munkafolyamatok minden aspektusára, továbbá ezek történetére. Gyűjti a határterületek (számítógépesítés, könyv-, sajtó-, nyomdászattörténet, olvasáskutatás stb.) irodalmát is.

A gyűjtemény térben és időben igen változatos: megtalálható benne a teljes magyar dokumentumtermés (a 19. század közepétől, amikor az első ilyen témájú ki-

adványok születtek), valamint a szakterület válogatott külföldi irodalma (a német és francia szakirodalom a 19. századtól, a századforduló brit és amerikai irodalma; 1950 és 1990 között pedig a volt Szovjetunió és a szocialista országok csaknem teljes anyaga). [...]. A törzsállományhoz sokféle különgyűjtemény csatolódik, szerepelnek bennük a disszertációk, szakdolgozatok, az IFLA-konferenciák előadásai, a könyvtári kalauzok, a reklámanyagok, a sajtó kivágatok, a fotók, audiovizuális anyagok, könyvtárismertető, úti jelentések.

A gyűjteményt sok jeles könyvtáros – Lázár Péter és mások – hagyatéka gazdagította, de intézmények, legutóbb a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár is átadta régi könyvtártudományi szakanyagát, az utóbbi több mint kétezer kötetes gazdag állományt a századforduló szakirodalmából (a könyvtár jórészt Szabó Ervin, Kőhalmi Béla és Dienes László által beszerzett könyveit).

A Könyvtártudományi szakkönyvtár a napi tájékoztató mellett az összehasonlító és történeti kutatásokhoz is szolgáltatásokat nyújt. A hazai fejlesztésekhez (a magyar könyvtárügy felzárkóztatásához) külföldi példákkal szolgál. Intézeti és országos szakkönyvtárként, egyben felsőoktatási könyvtárként működik. Támogatja a könyvtárosok és tájékoztató szakemberek képzését és továbbképzését, eszközigényes tanórák helyszínéül és tankönyvtárként működik.¹

Hagyományok, új igények, küldetés

A KSZK megítélésünk szerint az idők folyamán és a KI húsz éve alatt is, szervezeti formáját, alapfunkcióit tekintve – és e funkciókból adódóan – az intézmény egyik legstabilabb része volt. A KI létrejötte után is megőrizte tevékenységének fő vonásait, hagyományait, és eközben igyekezett eleget tenni a mindenkori új igényeknek.

A KSZK a KI egyik osztálya; a társosztályok munkatársai mindig bizton támaszkodhattak és mai is támaszkodhatnak a KSZK forrásaira, munkatársainak tapasztalataira, nyelvtudására és segítőkészségére. Hogy mi a KSZK küldetése és ki mindenkinek szól a szolgáltatásai, azt a KSZK küldetésnyilatkozatában sikerült frappánsan, hosszú távra érvényesen és tömören megfogalmazni. Ez a dokumentum, úgy véljük, jól összefoglalja, kiket tartunk számon a KSZK potenciális és tényleges használói között:

„A Könyvtári Intézet Könyvtártudományi Szakkönyvtára gyűjteményével és munkatársainak tudásával arra törekszik, hogy a használók (gyakorló könyvtá-

rosok, kutatók, könyvtárosok, oktatók és hallgatók, más érdeklődők) igényeit szolgálja.

Mit nyújtunk?

- egy jól feltárt könyvtörténeti és könyvtártudományi gyűjteményt
- személyre szabott információszolgáltatást
- szakmai adatbázisokhoz való hozzáférést
- ingyenes internethasználatot.

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár átfogó célja a gyakorló és leendő könyvtárosok, könyvtári szakértők, könyvtárak és könyvtárügyi irányító szervek, munkacsoportok, a könyvtártudomány és a könyvtörténet szakterületén tevékenykedő kutatók dokumentum és információ iránti igényeinek és szükségleteinek kielégítése nyilvános szakkönyvtári és információs szolgáltatások útján. Ennek érdekében fejleszti és feltárja gyűjteményét, továbbfejleszti elektronikus szolgáltatásait, hozzáférést biztosít a témába tartozó elektronikus forrásokhoz, testre szabott szolgáltatásokat nyújt, közvetíti más intézmények idevágó szolgáltatásait. ODR tagkönyvtárként aktívan részt vesz a könyvtárközi kölcsönzésben. Kiadványaival és szolgáltatásaival hozzájárul a hazai és nemzetközi könyvtárügy fejleményeinek megismertetéséhez.²

És most nézzük, hogy alakult a KSZK tevékenysége 2000 és 2020 között: hogyan őrizte meg tevékenységének állandó vonásait, milyen változásokat hoztak életében az új kihívások, és milyen eredmények fűződnek ehhez az időszakhoz.³

Ahogy mondani szoktuk, a KSZK „könyvtár a könyvtárban”: mivel a KI mellett egy másik, jóval átfogóbb, nagy szervezetnek, az Országos Széchényi Könyvtárnak (OSZK) is szerves része; tevékenységének minden apró részletét évtizedek óta meghatározza ez a státusza, gondoljunk csak például a nyitvatartásra és az olvasó- és tájékoztató szolgálatra. A különböző könyvtári munkafolyamatok elvégzésében, fejlesztésében, korszerűsítésében a KSZK szorosan együttműködve dolgozik az OSZK-val, ami néha lendületet ad a munkának, néha pedig a nagyobb szervezethez való kényszerű alkalmazkodás visszafogja a munka iramát.

A gyűjtőkör és a gyűjtemény alakulása

A KSZK hagyományos gyűjtőköre a könyvtártudomány, a tájékoztatótudomány, a könyvtár- és tájékoztatótudomány, a könyvtári munkafolyamatok minden aspektusa, valamint ezek történeti vonatkozásai.⁴

A KSZK gyűjtőkörében a KI megalakulása utáni idő-

szakban egyetlen jelentős változás történt: a gyűjtőkört jelentősen kibővítette az *Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény (EKGY)* megalakulása. A KSZK hangsúlyosabban kezdett foglalkozni az írás, a könyv, a nyomdászat, a sajtó, a könyvkiadás és a könyvkereskedelem, valamint a könyvtár és az olvasás történetével is. Az EKGY-t *Monok István*, az OSZK főigazgatója alapította meg 2004-ben; az EKGY a főigazgató nagyszabású koncepciója szerint a vonatkozó európai kutatások háttérintézményeként szolgált volna. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a KSZK-ba önálló könyvtörténeti referens került (kezdetben mindjárt kettő is), aki az OSZK törzsgyűjteményéből előkereste, és sokszor a raktárak mélyéről „felszínre hozta” a nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti vonatkozású műveket, amelyek kihelyezéssel átkerültek a KSZK gyűjteményébe. A KSZK-nak az OSZK-val közös online katalógusában az EKGY virtuális gyűjteménye külön kereshető az al-adatbázisok között. A kezdeményezéshez több jelentős könyvadomány is kapcsolódott, javarészt olasz partnerektől. A KSZK gyűjteményében és szolgáltatásaiban tehát nagyobb hangsúlyt kaptak a történeti vonatkozások. Ez a könyvtár nevében is tükröződött: ebben az időszakban *Könyvtörténeti és könyvtártudományi szakkönyvtár* volt a neve (a rövidítés KSZK maradt). Kibővült a KSZK dokumentációs tevékenysége is: 2006-tól kezdve átkerült az OSZK Könyv- és Művelődéstörténeti Kutatások osztályától a szakterület éves bibliográfiájának (*A magyar nyomda-, könyv-, sajtó- és könyvtártörténeti szakirodalom ...-ben*) a szerkesztése és közreadása is a *Magyar Könyvszemlé*ben. Az EKGY többnyelvű honlapjának linkgyűjteménye igen sokféle, célszerűen összeválogatott, értékes könyvtörténeti forráshoz ad hozzáférést.⁵

A gyűjtőkör szélesedéséhez kapcsolódott az is, hogy 2008-ban a KSZK feladatai közé került az *intézménytörténeti gyűjtemény*, népszerű nevén az OSZK-múzeum gondozása is. Bő egy évtizedig, amíg az OSZK-ban muzeológus szakember nem vette kezébe a gyűjtemény ügyeit, elláttuk az ezzel kapcsolatos ágas-bogas teendőket (vezettük a nyilvántartást, gondoskodtunk a tárgyak rendszeres tisztításáról, fotódokumentációt készítettünk, kiállításokra kölcsönöztünk egyes állományi darabokat).

A KSZK-tól mint az adott szakterületért felelős, országos gyűjteménytől joggal várják el, hogy – ideális esetben – teljességre törekedjen a legfrissebb szakirodalom és információk szolgáltatásában. Könyvtárunk korábban szerencsés helyzetben volt, mert szinte teljes körűen részesült az OSZK-nak beadott kötelestel-

dányokból, így gyakorlatilag a magyar nyelvű anyag teljességéhez hozzájutott; más forrásokból legfeljebb az oktatást szolgáló duplumokról kellett gondoskodnia. Sajnos a kötelesepéldányok számának csökkenése és egyéb okok következtében az idők folyamán egyre nehezebbé vált a monografikus művek beszerzése, a külföldi anyagé különösen visszaesett. Az előfizetett nyomtatott időszaki kiadványok körét is többször szűkíteni kellett, de szerencsére ezt a veszteséget az előfizetett online adatbázisokban hozzáférhető teljes szövegű folyóiratok ellensúlyozták. A gyarapítási költségkeretet jellemzően a szaklapok megvásárlása, az adatbázisok és elektronikus források előfizetése emésztí fel szinte teljesen mind a mai napig.

Összességében véve a gyarapodás mégis jobban alakult, mint amit a körülmények elméletileg lehetővé tettek volna. A KSZK arra törekedett, hogy legalább a könyvtárak által gondozott és kiadott kötetekhez biztonságga hozzájuthasson. Mindig szívesen fogadtunk hagyatékot, ajándékot vagy a KI és a KSZK kiadványaiért cserébe kapott dokumentumot, de tudjuk, hogy ezek a – sokszor személyes kapcsolatokon alapuló – megoldások nem oldják meg a tervszerű, arányos, kiegyensúlyozott gyarapítást; a nagy tömegben beérkező adományok feldolgozása pedig nem ritkán erőnkön felüli feladatot jelent. A távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok módszeres felderítése és hozzáférhetővé tétele pedig csak rész-megoldásként értékelhető.

Szerencsére a gyűjtemény gyarapításának az utóbbi években határozott lendületet adott, hogy különböző projektekhez (ilyen például *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás EFOP-1.3.1-15-2016-00001* és a *KI minőségmenedzsment programja*) kapcsolódva, azok célkitűzéseit elősegítve a KSZK viszonylag szép számban tudott beszerezni külföldi szakkönyveket. Egy ízben a KSZK részesült az OSZK-nak juttatott miniszteri keretből is, ennek egymillió forintot meghaladó összegét nagyrészt az *Országos Könyvtári Projekt (OKP)* és a hazai szabványosítás támogatását szolgáló nemzetközi szabványok beszerzésére fordítottuk.

Mindenekelőtt: szakmai tájékoztatás

A KSZK munkájának magját és egyben értelmét a gyűjteményre és az abban foglalt forrásokra alapozó szakmai tájékoztatás jelenti, amely igen változatos műfajokban valósul meg. Az olvasóteremben zajló, személyes tájékoztatás mellett mára jelentősen megnőtt a távoli használóknak nyújtott elektronikus szol-

gáltatások aránya. A távoli szolgáltatások térnyerése megmutatkozik a személyes látogatások, azaz a közvetlen használók számának csökkenésében. Ez azonban nem az érdeklődés csökkenését jelenti, sokkal inkább azt, hogy a KSZK tájékoztató munkát végző könyvtárosai nem a korábban megszokott, hanem más, korszerű platformokon végzik munkájukat: az információközvetítés és a használókkal való kommunikáció jelentős mértékben átkerült az online térbe. Az azbesztmentesítés miatti kényszerű költözködések és az olvasóterem bezárása idején ez a fordulat kifejezetten előnyösnek bizonyult.

A szakmai tájékoztatás fő területei felölelik a könyvtártudomány elméleti kérdéseit, a könyvtárügy aktuálisait és a könyv- és könyvtártörténetet egyaránt. A KSZK közvetítőként működik a hazai könyvtárosok és a külföldi kollégák között: a magyar könyvtáraknak és munkatársaiknak tájékoztatást ad a hazai és külföldi könyvtárak helyzetéről, a jó gyakorlatokról és a fejlődés trendjeiről, valamint igyekszik a külföldi szakmai közönség számára közvetíteni a hazai történéseket. A tájékoztatás platformjai igen változatosak: a személyes, telefonos és e-mailben való gyorstájékoztatótól az alkalmi és rendszeres bibliográfiák szerkesztésén és adatbázisok építésén át a rövid trendjelentésekig, a témakör szerinti, előzetes igényfelmérésen alapuló tájékoztatástól (SDI) a szemletanulmányokig és a döntés-előkészítő háttéranyagokig.

A KSZK a kérdéses időszakban aktív részese volt a nyugati „Ask a librarian” mozgalommal egyidőben indult közös online tájékoztató szolgáltatásnak, a magyar könyvtárak együttműködésével létrejött – azóta technikai okokból megszűnt – *Libinfónak* is, a könyvtártudomány és a könyvtörténet szakreferenseként. Ez lényegében egy másik csatornát jelentett szolgáltatásai közvetítésére egy részben eltérő használói kör számára, amely a szélesebb nagyközönséget is magába foglalta.

A KSZK tájékoztató munkájának legfőbb törekvése, hogy a *friss, éppen aktuális* információkat célzottan közvetítse. Erre szolgál a már szinte „nagyüzemben” működő SDI szolgáltatás is, melynek keretében 2019-ben 97 kollégának 289 alkalommal, 1218 cikket küldött ki a *Könyvtári Figyelő* külföldi folyóirat-rovatának szerkesztője.

A friss információk szétsugárzásának további jó példái a 2020. március végétől rendkívüli gyorsasággal elkészült helyzetjelentések, melyek a COVID19 járványveszély különböző könyvtári vetületeiről adtak folyamatosan frissített nemzetközi helyzetképeket a magyar könyvtárak figyelmébe ajánlva. Egyes kite-

kintéseket a szakkönyvtár szakreferensei a Könyvtári Intézet és az OSZK munkatársaival együttműködve állítottak össze. A szemletanulmányok a KI honlapján összegyűjtve külön menüpont alatt kaptak helyet. A szemlékben azt a kérdéskört igyekeztünk körüljárni, hogy a koronavírus-járvány milyen hatással van a könyvtárak napi működésére, milyen intézkedéseket hoztak a használók, a dolgozók és az állomány védelmében, milyen távoli és online szolgáltatásokkal igyekeznek a könyvtárak bezárásuk után kárpótolni a könyvtárhasználókat, vagy éppen mi a legjobb eljárás a házhoz szállítva kölcsönzött könyvtári dokumentumok fertőtlenítésére.⁶

A tájékoztatás területén a KSZK másik fontos törekvése arra irányul, hogy a szolgáltatások minél inkább legyenek *személyre szabottak*. A már említett SDI szolgáltatáson felül a kezdeményezések közül ki kell emelni például az egyéni konzultáció lehetőségét, amikor a könyvtárost „le lehet foglalni”, és az egyeztetett időpontban kizárólag egy adott használó rendelkezésére áll; ezt a szolgáltatást jellemzően szakdolgozatírók veszik igénybe. A figyelemfelkeltés hagyományos formái mellett újak is születtek: például különböző ajánlók, amelyek gyors áttekintéssel szolgálnak, kedvcsinálóként működnek. Ilyen például a *Könyvtári trendek a külföldi szakirodalomból* című válogatás, amely a *Könyvtári Figyelő* referátumaiból ad ízelítőt a KSZK honlapján és a közösségi médiában, vagy a könyvtár honlapján található linkgyűjtemény, mely főként a könyvtárosképző intézményekben előírt és távolról elérhető kötelező olvasmányokat tartalmazza (Kötelezők számítógépen, KÖSZ).

Saját kiadványok

A szakmai tájékoztatás jelentős forrásai a KSZK dokumentációs munkája alapján több évtizede előállított saját kiadványok. Ezek egyike a *A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája*, népszerű nevén a MAK-SZAB. Ennek a nemzeti szakbibliográfiának a szerkesztése egyik leghagyományosabb feladatunk. Ez a kiadvány, amely a magyar könyvtárak életéről és a magyar könyvtárügy fejleményeiről szóló publikációkat regisztrálja, a tárgyalt időszakban több változást élt meg: a MANCI nevű Micro-ISIS-es adatbázis helyett a több könyvtár által konzorciumi formában épített HUMANUS (Humántudományi tanulmányok és cikkek adatbázisa) lett az „otthona”.⁷ A korábbiakban nyomtatva készült kiadvány 2005-től csak elektronikus formátumban jelenik meg, és 2007-től évi négy szám helyett évi két számmal jelentkezik

(kb. évi 1000 tételt regisztrálva).⁸ A HUMANUS adatbázisnak egy rész-adatbázisa (Dictio) fogadta be a KSZK gyűjteményének feltárására épített *Könyvtártudományi tézauruszt* is.⁹

Az elektronikus változatra való átállás során kidolgoztuk azt a munkamenetet, amellyel a HUMANUS adatbázisból a szerkesztés bizonyos, gépies munkafolyamatait felhasználva automatikusan előállíthatók a kiadványok. Az „üttörő” MAKSZAB mellett az érintett kiadványok: a *Könyvtári Figyelő* referáló rovata és a *Magyar Könyvszemle* éves bibliográfiája. Az áttérés során meghatároztuk az egyes kiadványok gyűjtőkörét, elkészítettük a munkafolyamatok leírását és természetesen a programozó számára szükséges specifikációt.¹⁰

Sajnos, 33 év után, 2005-től kellő források hiányában már nem tudtuk tovább folytatni a magyar könyvtárügyről a külföldi érdeklődőket tudósító *Hungarian Library and Information Science Abstracts* című angol nyelvű referáló lap szerkesztését. Nostalgiaival gondolunk rá, és a visszajelzések szerint nagy igény lenne a folytatására, de azóta sem adódott pályázati vagy egyéb lehetőség az újraindítására, pedig egyedülálló forrást jelentett a magyar könyvtárügy rendszeres bemutatkozására, teljesítményének propagálására a nemzetközi könyvtári szinten. (Emellett kiváló cserealapot is jelentett a KSZK gyarapításához.) Más országok könyvtáraitól, könyvtárügyéről, tehát a külföldi jó gyakorlatokról, a követésre ajánlott példákról, valamint a nemzetközi könyvtári élet eseményeiről, trendjeiről már a KSZK jogelődei is rendszeresen tudósítottak. Ezt a feladatot jelenleg alapvetően a *Könyvtári Figyelő* referáló rovata látja el. Az összegyűjtött anyagot 1985-től a MANCI, 2007-től a HUMANUS adatbázis regisztrálja, ahol 2008-tól a feldolgozási munkafolyamat során készült magyar nyelvű referátumok szövege is olvasható a rekordokban. Maga a *Könyvtári Figyelő* (KF) is a KSZK-ban végzett sokrétű dokumentációs és szerkesztői munka terméke. Ez az országos szakfolyóirat hagyományosan a KSZK-hoz kötődik, szerkesztői a KSZK munkatársai. A KF elektronikus változata az előfizetők számára a 2000-es évek közepétől azonnal hozzáférhető, a többi érdeklődő pedig fél éves embargó után használhatta az archívumban elhelyezett e-lapszámot. A KF PDF-fájljait megállapodás alapján, térítés fejében átadjuk felhasználásra az EBSCO cégnek, ezzel némi bevételt nyerve. A KF-ről több ízben megkérdeztük a lap olvasóinak véleményét, és észrevételeiket igyekeztünk érvényesíteni a szerkesztés során.^{11,12}

A *Könyvtári Figyelő* 2014-ben ünnepelte fennállásá-

nak 60. évfordulóját, amelyről *Pogány György* kétrészes cikkben emlékezett meg.^{13,14} 2014 februárjában a KF léte komoly veszélybe került, ugyanis felmerült, hogy megszűnik vagy jelentősen csökken a szakmai folyóiratok NKA-támogatása. A KF szerkesztői ezért más országos könyvtári lapok szerkesztőivel közösen megalapították az országos könyvtári lapok fórumát (résztevői a *Könyv, könyvtár; Könyvtáros – 3K*, a *KF*, a *Könyvtári Levelező/lap*, a *Könyv és Nevelés* és a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás – TMT* voltak), és közös nyilatkozatban adtak hangot annak a véleményüknek, hogy a tervezett intézkedések súlyosan érintik a szaklapokat: a támogatás csökkentése miatt nem állíthatók elő a megszokott színvonalon, tartalommal és a terjedelemben. Felhívták a figyelmet arra, hogy továbbra is szükség van a nyomtatott lapszámok megtartására, és javasolták, hogy a szakmai folyóiratok kerüljenek be az akkor készülő országos könyvtári stratégiába, például a könyvtárosok életpálya-modellje kapcsán az élethosszig tartó tanulás alapvető forrásaiként.¹⁵

Az OSZK Elektronikus Periodika Archívumával (EPA) együttműködve 2016 decemberére sikerült megvalósítani régi álmunkat, a KF digitalizálását a folyóirat indulásától napjainkig. Szintén az EPA archíválja egyéb kiadványaink elektronikus változatát, valamint sikerrel kezdeményeztük a jelentős forrásértékkel bíró *Könyvtári Szemle* 1934–1935-ös évfolyamainak digitalizálását is.¹⁶

Szolgáltatások, használók, partnerkapcsolatok

A KSZK országos szakkönyvtári, felsőoktatási könyvtári és intézményi könyvtári feladatokat egyaránt ellát. Nyilvános könyvtár, az Országos Dokumentumellátó Rendszer (ODR) tagkönyvtára. Közönsége ennek megfelelően sokrétű; használói, látogatói között vannak gyakorló könyvtárosok, a képzőintézmények oktatói és hallgatói, a szakterület kutatói, a könyvtárügyet irányító testületek (például a mindenkori kultuszminisztérium) munkatársai, az OSZK és a Könyvtári Intézet vezetői és munkatársai. A gyűjtemény dokumentumokat és információkat szolgáltat mindazok számára, akik a magyar könyvtárügyről tájékozódni szeretnének, legyenek akár hazai, akár külföldi érdeklődők. A napi szakmai tájékozódás mellett az összehasonlító és a történeti jellegű kutatásokhoz is segítséget nyújt, a hazai fejlesztésekhez külföldi példákat igyekszik szolgáltatni a nemzetközi szakirodalom célszerűen kiválasztott részének alapján.

A KSZK szolgáltatásait az olvasóteremben helybeni használat, kölcsönzéssel, illetve távolról, az adatbázisokat és kiadványokat felhasználva, az országos dokumentumszolgáltatás keretében és az interneten keresztül lehet elérni. A távoli, elektronikus szolgáltatások mindegyikéhez a KSZK és a Könyvtári Intézet korszerű, friss információkat tartalmazó honlapja (<https://ki.oszk.hu/konyvtar>) nyújt közös betekintési és elérési lehetőséget.¹⁷ A közösségi média kiváló fórumot nyújt a használók széles körével való kapcsolattartáshoz. A *Könyvtárosok dolgozószobája* elnevezésű Facebook-csoportot¹⁸ a KSZK munkatársai gondozzák; a regisztrált, nem csak könyvtáros foglalkozású, érdeklődő tagok száma e cikk írásakor meghaladta az 1700-at.

Használói közösségünk legközelebbi tagjai az OSZK és a KI munkatársai, akiknek gyors eligazítást tudunk nyújtani a napi kérdések megválaszolásához személyesen, telefonon vagy e-mailben. A KSZK gondozza a KI munkatársai publikációinak éves jegyzékét; alkalmanként, például kitüntetési előterjesztésekhez személyi bibliográfiákat állítunk össze. Fontos partnereink a képzőintézmények oktatói, akiknek kutatásaihoz, oktató munkájához szakirodalmat és információkat nyújtunk. Használóink kiemelt csoportját jelentik a könyvtárszakos felsőoktatási hallgatók és a segédkönyvtáros-képzésben résztvevők – jelentős figyelmet fordítunk rájuk, akár egyénileg, akár csoportosan keresnek fel bennünket. Tanulmányaik kezdetén tájékoztató könyvtárbemutatókat tartunk számukra, a későbbiekben segítünk nekik évfolyamdolgozatuk, szakdolgozatuk elkészítésében vagy évközi felkészülésükben. Tankönyvtárként gyakorlatra fogadjuk őket, igény szerinti időbeosztásban biztosítva számukra a megkívánt óraszámban nálunk végzett tanulmányokat. A hallgatók az utóbbi húsz évben különböző képzőintézményekből és évfolyamokról érkeztek; több ízben segítettük konzulensként azok munkáját, akik a KSZK-ról írtak szakdolgozatot. Mivel a kérdések igen sokfélék lehetnek, szükség esetén egyfajta forrásközvetítést is végzünk: az érdeklődőket szívesen összehozzuk az illetékes szakemberekkel, akik szakszerű választ tudnak adni kérdéseikre. A tudós kutatóknak irodalomkutatással állunk a rendelkezésére. A hazai könyvtárügyet irányító szervek, testületek tagjainak döntés-előkészítő információkat adunk, például szakfordításokat és szakirodalmi szemléket, helyzetképeket, nemzetközi példákat és adatokat.¹⁹ Az utóbbi időszakban ismét feltérképeztük törzsolvasóink érdeklődési és kutatási területeit, és ezekhez igazított témafigyelést végzünk a már fent

említett SDI szolgáltatás keretében. Erre a szolgáltatásra igen gyakran érkeznek pozitív visszajelzések. 2017 óta biztosítunk rendszeres, rövid tájékoztatást az ágazati minisztérium könyvtári osztálya számára a nemzetközi könyvtári trendekről. Ezek forrása a könyvtárban feldolgozott külföldi szakirodalom, és főként az ezek alapján készített magyar nyelvű tartalmi összefoglalók, referátumok.

Kiemelt partnerünk az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet (KITI), mely 2016-ban együttműködési megállapodást írt alá az OSZK-val.²⁰ Az abban vállalt könyvtári kötelezettségek jelentős része a KSZK közreműködésével teljesül, például a hallgatók gyakorlati képzésének biztosításával, és az oktatók, PhD hallgatók számára a *Könyvtári Figyelő*ben való publikációs lehetőség felkínálásával. Minden szeptemberben standdal veszünk részt az ELTE Trefort-kerti könyvtári napján is, valamint 2019-ben szerepeltünk a gyakorlóléhelyként működő könyvtárak tapasztalatainak bemutatásán a KITI által szervezett *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság* konferencián.

Partnereink körét folyamatosan szélesítjük, így középiskolai osztály is járt már könyvtárunkban nálunk tartva egy könyvtárhasználati óráját. Kedves vendégeink voltak a tapolcai városi könyvtárból érkező általános iskolások is, akik egy olvasópályázati verseny győzteseiként látogatták meg a nemzeti könyvtárat és benne a Könyvtártudományi Szakkönyvtárat.

A KSZK alapfeladatai ellátása mellett szívesen szervez olyan *közösségi rendezvényeket*, amelyek lazábban kapcsolódnak előírt alaptervekenyiségeihez, de vonzóak a szélesebb szakma és akár a nagyközönség számára is. Az elmúlt néhány évben több nagy sikerű szakkönyvbemutatóra került sor a KSZK olvasótermében (mások mellett *Hajnal Ward Judit Nyitott könyvtár*, *Z. Karvalics László Informatorium – Szókalauz a kortárs információs kultúrához*, *Szűts Zoltán Online* című műveiről). A KSZK rendszeresen vett részt saját eseménnyel a múzeumok éjszakája OSZK-beli rendezvényeinek munkálataiban (*Kódfejtők éjszakája*, *Reneszánsz könyvtárak világa*, *Könyvtár a moziban*, *mozi a könyvtárban*, *Amit a papír elbír... Buszok, könyvmolyok, könyvek és könyvtárak*, valamint egy megkerült Ady-kézirat kapcsán a Nyugat első nemzedékéről és az olvasásról szóló, kiállításal egybekötött rendezvény²¹). Emlékezetes esemény volt a *Fitz József* halálának 50. évfordulója alkalmából kezdeményezett emlékkiállítás megszervezése.²² Munkatársaink aktív részt vállaltak az OSZK Csáládbarát munkahely-pályázatának benyújtásában, a

nyári tábor és az e-biblioterápiás foglalkozás megszervezésében az OSZK-munkatársak gyermekei számára. A biblioterápiás foglalkozáshoz beszerzett táblagépek segítségével ismerkedtek meg később a KSZK munkatársai belső továbbképzés keretében a korszerű IT eszközök által nyújtott új lehetőségekkel. A tableteknek azóta is különféle szerep jut, többek között a könyvtárbemutatókon és az Intézet K2-es műhelynapjain.

A *Cselekvő Közösségek projekt Közösségek Hete* rendezvényén a Szakkönyvtár a projektben dolgozó kollégákkal együttműködve egy általános iskola négy osztályát látta vendégül, és az ő részvételükkel fejezte be könyvraktárának költöztetését. A gyerekek közben megismerkedhettek nemcsak a nemzeti könyvtár épületével, hanem betekintheztek a könyvtáros pálya mindennapjaiba is.²³

A KSZK stábjában az utóbbi 20 évben a szakkönyvtár a szolgáltatásaival és a munkatársak szakértelmének köszönhetően szervesen bekapcsolódott a KI munkájába, könyvtári stratégiai projektekbe, különböző munkabizottságok tevékenységébe. Ennek a munkának szerves része volt a KI vezetése számára végzett idegen nyelvű levelezés, fordítások, lektorálások készítése, előadások tartása. Volt egy időszak a KI életében, amikor – az alapítást követő években – a KSZK felelt az Intézet nemzetközi kapcsolatainak ápolásáért, különböző *európai uniós projekteket* (Cultivate, DELOS, TÁMOP projektek) való részvételéért, a KI-be látogató külföldi kollégák kálauzolásáért. 2010 nyarán részt vettünk a könyvtárosok európai minősítésével kapcsolatos CERTIDOC projekt vizsgáztatókat felkészítő szemináriumának megszervezésében a francia könyvtáros egyesület (ADBS) munkatársaival együttműködve. (A minősítés elveit a *LIS Euroguide*²⁴ tartalmazza, amelynek fordításában szintén közreműködött a KSZK.) 2010 októberében megszerveztük a *V4-országok könyvtári intézeteinek* – a volt szocialista országok könyvtártudományi módszertani központjai utódainak – budapesti találkozáját, hogy megvitassuk a közös érdeklődésre számot tartó aktuális témákat.²⁵ A határon túli könyvtárosokkal a *Könyvtár, ami összeköti* program keretében tudunk kapcsolatot teremteni. Immár négy éve invitáljuk, és a Könyvtári Intézet munkatársaival közösen látjuk vendégül azokat a fiatal magyar könyvtárosokat, akik elnyerték a lehetőséget az Országgyűlési Könyvtár egy hónapos ösztöndíjas magyarországi programjában való részvétellel.

A szakkönyvtárosok folyamatosan részt vesznek különböző grémiumok munkájában is: ilyenek a hon-

lap-, digitalizálási, állományvédelmi, gyűjteményfejlesztési, szabványosítási bizottság, folyóiratok szerkesztőbizottságai.

2012-ben a KSZK-t is súlyosan érintette az OSZK-ban végrehajtott nagyarányú csoportos létszámcsökkentés, valamint az is, hogy az elmúlt néhány évben sok tapasztalt, idegen nyelvet tudó kolléga nyugdíjba vonult. Időközben azért csaknem teljes mértékben sikerült tehetséges fiatal munkatársakkal pótolni a régi gárdát, akik zökkenőmentesen beilleszkedtek, átvették a „stafétabotot”, ugyanakkor új, friss szemléletet hoztak magukkal. Mégis, a megsokasodott feladatok minimum a létszámleépítés utáni nyolc fős személyzetet továbbra is igényelnék, még akkor is, ha nagy örömeinkre és büszkeségünkre 2016 óta nyugdíjba vonult kollégáink valamennyien önkéntes munkájukkal segítik a könyvtárat. 2012-ben főigazgatói döntés alapján a KSZK költözni is kényszerült. Az olvasóterem a VIII. emelet helyett a VII. emeleten kapott helyet. 2018-ban és 2019-ben további költözködések váltak szükségessé a VIII. emeleten kialakított digitalizálási központ érdekében, és az azt megelőző azbesztmentesítés miatt.

A KSZK az elmúlt 20 évben helyt állt a *minőségfejlesztés* területén, aktívan részt vett az erre irányuló különböző kezdeményezésekben, például az ODR-ben szolgáltató könyvtárak számára a kulturális tárca által indított hároméves, *Minőségfejlesztés 21* című pályázatban 2003 és 2005 között, valamint intézeti és OSZK-s projekteket. Tájékoztató tevékenységével segítette az OSZK átvilágítását, amelyet egy külső auditáló cég végzett. Ennek során természetesen sor került a KSZK átvilágítására, a rá vonatkozó folyamatábrák, tevékenység- és munkaköri leírások elkészítésére is. A KSZK szolgáltatásaival való elégedettséget az évek során több felmérés értékelte. Az eredményeket és a következtetéseket összesítve ezek alkalmával mindig sor került a tanulságok levonására, a szükséges intézkedésekre. 2015-ben a KSZK következett a *szakfelügyeleti vizsgálatra* kijelölt könyvtárak sorában. Ez a tüzetes szakértői elemzés azt fogalmazta meg, hogy a KSZK megfelel az országos szakkönyvtártól elvárt követelményeknek, bár pillanatnyilag nem viseli hivatalosan ezt a titlust. A könyvtári törvény 2020-ban küszöbön álló változását tartalmazó jogszabály tervezete ugyanakkor kilátásba helyezi, hogy a módosítás hatályba lépésével a Könyvtártudományi Szakkönyvtár ismét szerepeljen az országos feladatkörű szakkönyvtárak felsorolásában.

Ez a kitüntető és felelősséggel járó minősítés a fel-

adatok újragondolására készíti a könyvtárat. Remélhetőleg a közeljövőben a nemzeti könyvtári stratégia is elkészül, mely szintén elengedhetetlen támaszt nyújtana az újratervezés folyamatában. Szerencsére a Szakkönyvtár részese az *Országos Könyvtári Platform* (OKP)²⁶ fejlesztésnek, így az új könyvtári rendszer bevezetésével sok munkafolyamat és szolgáltatás végre korszerű módszerekkel lesz elvégezhető. A legfontosabbak: a mostani IKR-ről egy új generációs könyvtári szolgáltatási platformra történő átállás, mely magában foglalja a katalógusszolgáltatások megújulását, a kölcsönözhető könyvek RFID dokumentumazonosítóval való ellátását és a kölcsönzés automatizálását is. Nagy várakozással tekintünk a gyarapítási és a periodikamodul elkészülésére és használatukra történő áttérésre is. Szintén életbevágó a fejlesztő által már nem támogatott HUMANUS adatbázis migrálása az új rendszerbe, de érint bennünket a régi könyvek nyilvántartásának (Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása – MKDNY) és az ODR-nek a megújulása is. A digitális gyűjtemények kezelése, az elektronikus források hozzáférés-kezelése és a statisztikai modul megkoronázza majd az automatizálási folyamatot. Az OKP keretében történő infrastruktúra-megújulás már eddig is érezhetően emelte a munka hatékonyságát: korszerű olvasói és munkatársi számítógépek és laptopok

állnak rendelkezésünkre, projektor és kivetítő segíti a könyvtárbemutatókat és egyéb rendezvényeket.

Az új platform működésének az lesz a csúcsa a Könyvtártudományi Szakkönyvtárban, ha a még csak cédulakatalógusban feltárt állományt is sikerül konvertálni az online katalógusba. Erre a komoly szándék már jónéhány éve megvan, most már csak a forrást kell megtalálni hozzá.²⁷

Végül, de nem utolsósorban megemlítendő, hogy az elmúlt években a működés egyre fontosabb elemévé vált az együttműködés – nemcsak a KI és az OSZK egyes munkatársaival, hanem az osztályok között is. A sok jó példa közül a K2-es továbbképzési sorozatot említjük, ahol a KSZK már nemcsak a műhelynap aktuális témájához kapcsolódó bibliográfiával, friss, kölcsönözhető könyvek felkínálásával járul hozzá az esemény sikeréhez, hanem az előkészítés során a K2 közösségi csoportban közzétett posztokkal, táblagépeinek a csoportmunkához való rendelkezésre bocsátásával, sőt, időnként kiscsoport-vezetéssel is. Ez a cikk a koronavírus-járvány időszakában, a könyvtári zárvatartás idején készült. Reméljük, hogy a távoli elérésű szolgáltatásaink mellett hamarosan újra megnyitjuk valóságos kapuinkat is, és ha fokozatosan térünk is vissza a normál működéshez, határozott lendülettel folytatjuk a használók elégedettségét célzó munkát és a fejlesztéseket.

***

Jegyzetek és irodalmi hivatkozások

1. HEGYKÖZI Ilona. Kalauz a könyvtár- és tájékoztatói szakirodalomhoz. == Könyvtárosok kézikönyve. 5. kötet, Segédletek. Budapest: Osiris, 2003. p. 214-215. (Osiris kézikönyvek). ISBN 963-389-307-0
2. Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja [online]: Küldetésnyilatkozat. Budapest: Könyvtári Intézet, cop. 2018. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/konyvtar/kuldetesnyilatkozat> [Megtekintve: 2020.05.09.]
3. A KSZK-ról további cikkek olvashatók itt az 1985–2013-as időszakból: Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja: Rólunk írták, magunkról írtuk aloldal [online]. Könyvtári Intézet, cop. 2018. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/konyvtar/rolunk-irtak-magunkrol-irtuk> [Megtekintve: 2020.05.09.]
4. A Könyvtári Intézet keretében működő Könyvtártudományi Szakkönyvtár gyűjtőköri szabályzata [elektronikus dok.] == Az Országos Széchényi Könyvtár gyűjtőköri szabályzata. 5. melléklet. [Budapest]: OSZK, 2015. 9 p. [a pdf 56-65. oldala]. Hozzáférhető: http://www.oszk.hu/sites/default/files/f_18_2015_gyujtokori_szabalyzat.pdf [Megtekintve: 2020.05.09.]
5. Az EKGY 2009-ben lezárt honlapját a MEK-ben archiváltuk. Európai Könyvtörténeti Gyűjtemény [archivált honlap]. [Budapest]: Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár, [2005-2009]. Hozzáférhető: <http://mek.oszk.hu/ekgy/html/hun.htm> [Megtekintve: 2020.05.09.]
6. A Könyvtári Intézet honlapja. A járványügyi helyzet kezelése a könyvtárakban aloldal [online]. Budapest: Könyvtári Intézet, 2020. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/informacioszolgaltatas/jarvanyugyi-helyzet-kezeles-konyvtarokban> [Megtekintve: 2020.05.09.]
7. HEGYKÖZI Ilona. Viszlát MANCI – helló, HUMANUS! Új helyen a friss könyvtári szakmai publikáció adatai. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 18. (2009) 9., p. 32-35. ISSN 1216-6804
8. A Könyvtári Intézet honlapja. A Magyar Könyvtári

- Szakirodalom Bibliográfiája aloldal [online]. Budapest : Könyvtári Intézet, cop. 2018. Hozzáférhető: <https://ki.oszk.hu/konyvtar/magyar-konyvtari-szakirodalom-bibliografaja> [Megtekintve: 2020.05.09.]
9. Könyvtári és tájékoztatói tézaurusz [online] == Dictio: Források tartalmi feltáráshoz. [Szeged]: [Szegedi Tudományegyetem Központi Könyvtára], [kb. 2007.] Hozzáférhető: <http://bodza.bibl.u-szeged.hu:9802/dictio> [Megtekintve: 2020.05.09.]
  10. RÁCZ Ágnes. A HUMANUS adatbázis kifejlesztése, különös tekintettel a könyvtártudományi és könyvtörténeti dokumentációra. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 18. = 54. (2008) 2., p. 207-221. ISSN 0023-3773
  11. KOVÁCS Katalin. Vélemények a Könyvtári Figyelőről: Egy felmérés eredményei. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 23. = 59. (2013) 1., p. 85-90. ISSN 0023-3773
  12. KOVÁCS Katalin. Tükröt tartani: A Könyvtári Figyelőről. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 24. (2015) 10., p. 44-46. ISSN 1216-6804
  13. POGÁNY György. A Könyvtári Figyelő hatvan évfolyama. 1. rész, 1955-1968. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 24. = 60. (2014) 3., p. 331-344. ISSN 0023-3773
  14. POGÁNY György. A Könyvtári Figyelő hatvan évfolyama. 2. rész, 1969-2014. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 24. = 60. (2014) 4., p. 493-513. ISSN 0023-3773
  15. A könyvtári szaklapok szerkesztősegeinek nyilatkozata. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 24. = 60. (2014) 1., p. 10. ISSN 0023-3773
  16. FAZOKAS Eszter. Szenzációs karácsonyi ajándék [elektronikus dok.] == Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja. [Budapest]: Könyvtári Intézet, cop. 2018. Feltöltve: 2016.12.13. Hozzáférhető: <http://webadmin.oszk.hu/pywb/20170623101920/http://ki.oszk.hu/konyvtar/2016/12/szenzacios-karacsonyi-ajandek/> [Megtekintve: 2020.05.09.] A Könyvtári Szemle itt hozzáférhető: Könyvtári Szemle [elektronikus dok.]: Könyvtárak, olvasók és könyvgyűjtők félhavi értesítője. Szerk. ASZTALOS Miklós. Budapest: Lantos Adolf, 1934-1936. Hozzáférhető: <https://epa.oszk.hu/03000/03011> [Megtekintve: 2020.05.09.]
  17. FAZOKAS Eszter. A Könyvtörténeti és Könyvtártudományi Szakkönyvtár interneten elérhető szolgáltatásai. == Korszerű könyvtár: Finanszírozás, gyarapítás, menedzsment. Budapest: Raabe, 2007. november, D 3.3, 1-6.
  18. Könyvtárosok Dolgozószobája [nyilvános Facebook csoport]. Budapest : KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár, 2015.03.19- Hozzáférhető: <https://www.facebook.com/groups/638792582893875/> [Megtekintve: 2020.05.21]
  19. Ezek egyik példája a magyar könyvtárügy angol nyelvű bemutatása a Libraries and librarianship in Hungary című OKM-kiadványban. Libraries and librarianship in Hungary. [transl. by Anna BALOGH and Ilona HEGYKÖZI]. 2. rev. ed. Budapest: Min. of Education and Culture, 2010. 44 p. ISBN 978-963-88269-3-0
  20. Együttműködési megállapodás a Könyvtár- és Információ-tudományi Intézettel [online] == Az Országos Széchényi Könyvtár honlapja. Hírek aloldal. Feltöltve: 2016.06.02. Hozzáférhető: <http://www.oszk.hu/hirek/szakmai-egyuttmukodesi-megallapodas> [Megtekintve: 2020.05.09.]
  21. FAZOKAS Eszter. Egy lappangó Ady-kézirat – a Nyugat első nemzedéke és az olvasás, avagy: ki mit tart a nachtkaszin? [elektronikus dok.] == Könyvtártudományi Szakkönyvtár honlapja. [Budapest]: Könyvtári Intézet, cop. 2018. Feltöltve: 2017.06.15. Hozzáférhető: <http://webadmin.oszk.hu/pywb/20170623101920/http://ki.oszk.hu/konyvtar/2017/06/egy-lappango-ady-kezirat-%e2%80%93-a-nyugat-első-nemzedeke-es-az-olvasas-avagy-ki-mit-tart-a-nachtkaszin/> [Megtekintve: 2020.05.09.]
  22. HEGYKÖZI Ilona – BÁNYI Szilvia. Az értékmentő: Fitz József-émlékiállítások. == Mercurius, (2014). p. 30-31. ISSN 1589-4738
  23. Együtt lenni, polcra tenni! Avagy mi fán terem a könyvtáros? [elektronikus dok.]: Best of Közösségek Hete, 2018.05.24 == Közösségek Hete [webhely]. [Szentendre]: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ, [2018]. Hozzáférhető: <https://kozossegek hete.hu/egyutt-lenni-polcra-tenni-avagy-mi-fan-terem-a-konyvtaros-best-of-kozossegek-hete/> [Megtekintve: 2020.05.09.]
  24. LIS Euroguide: Kompetenciák, tulajdonságok, minősítési szintek. Ford. BALOGH Anna és HEDVIG Olga. Budapest: Könyvtári Intézet, 2007. 133 p. (EuroTéka). ISBN 978-963-201-627-6
  25. BARTŰNKOVA, Eva [et al.]. Újra együtt a Visegrádi Országok könyvtárosai. == Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 19. (2010) 12., p. 39-49. ISSN 1216-6804
  26. RÁCZ Ágnes. Országos Könyvtári Platform: A nemzeti könyvtár és a központi szolgáltatások informatikai megújításának programja. == Könyvtári Figyelő, Ú.f. 28. = 64. (2018) 1., p. 9-17. ISSN 0023-3773
  27. RÁCZ Ágnes. Az Országos Széchényi Könyvtár katalógusának kifejlesztése. [elektronikus dok.] (A TÁMOP-3.2.4-08/2-2009-002 pályázat részeként, a projektzáró konferencián, 2011. jún. 27-én elhangzott előadás). Hozzáférhető: <https://docplayer.hu/5610058-Racz-agnes-az-orszagos-szechenyi-konyvtar-elektronikus-katalogusanak-fejlesztese.html> [Megtekintve: 2020.05.09.]